ENTOMOLOGIE

Nenápadná tragédie hmyzu

Za posledních sto let v Česku vyhynuly tisíce druhů hmyzu. A další tisíce právě vymírají.

Druhy bezobratlých se v České republice počítají na desetitisíce. Řádově tedy převyšují obratlovce (několik set druhů) i cévnaté rostliny (pár tisíc). Bezobratlí a především hmyz tvoří většinu bohatství naší přírody.

Nedávno vydaný Červený seznam bezobratlých ČR přináší čerstvou zprávu o tom, jak se této nejpočetnější skupině obyvatel Česka daří.

45 procent
motýlů vymřelo v okolí Krnova a části kaňonu Vltavy za dvě stě let.

Neveselé čtení

Ze 161 druhů motýlů už jich z Čech a Moravy nadobro zmizelo osmnáct. Kobylek, cvrčků a sarančat zmizelo osm druhů z 97, včel a jejich příbuzných vymřelo 146, tedy sedmnáct procent druhů, a vosovitých 41, tedy 20 procent druhů.

O něco lépe jsou na tom mravenci, vyhynuly tři druhy ze 105. Mezi brouky střevlíky a tesaříky vymřela »jen« čtyři procenta druhů. Nejpostiženější skupinou »českých« brouků jsou majkovití.

Zánik pastvin spojený s úbytkem majčích hostitelů, tedy včel, vos a sarančí, vyhubil 43 procent druhového bohatství těchto zajímavých brouků. Nejznámější reprezentant této skupiny – puchýřník lékařský známý jako španělská muška – zatím naštěstí přežívá.

Nejhorší je, že za ohrožené vymřením je považována asi třetina, tedy nějakých deset tisíc druhů hmyzu. Odborníci poukazují na to, že situace se v posledních letech nezlepšuje, jak se můžeme dočíst v obsáhlém článku Odhmyzeno o osudu hmyzích populací v České republice v červnovém čísle časopisu Vesmír.

Spousta dříve běžných tvorů dnes pouze dožívá v jedné nebo několika posledních izolovaných populacích. Jejich osud na našem území může zpečetit jediný nevhodný zásah správce lokality, zarůstání stanovišť nebo běžné výkyvy počasí.

K jak drastickému ochuzení došlo na úrovni »běžné« krajiny, ukazují srovnání dnešní a historické fauny motýlů v okolí Krnova a části kaňonu Vltavy. Před jedním až dvěma stoletími žilo na obou místech téměř dvakrát více motýlích druhů, než kolik jich tam můžeme zastihnout dnes. Vymřelo jich asi 45 procent.

Selhává ochrana přírody

Chráněná území nejrůznějších kategorií pokrývají téměř šestinu rozlohy našeho státu. Veřejnost i politici věnují ochraně přírody stále větší pozornost. Patří mezi moderní zaklínadla, jejichž vyslovení otevírá pokladny soukromé, státní i nadstátní. Ochrana přírody z nich dlouhodobě vytahuje stále větší peníze.

A přece, těžko si představit, že by někdy v novodobé historii klesla biologická rozmanitost Česka tak výrazně a během tak krátkého časového období.

Srovnání a odhady odborníků ukazují, že ožebračování přírody ve většině chudých zemí tropů nebude výrazně drastičtější než uprostřed Evropy. Světadílu, jenž se honosí dlouhou tradicí ochrany přírody a k tomuto účelu disponuje vydatně dotovaným aparátem.

Situaci lze proto přirovnat ke stavu, jako by v ČR přes obrovské investice do zdravotnictví byla podobná kojenecká úmrtnost jako třeba v Pákistánu.

Vymírání v lužních lesích

Jak je to možné a jak vymírání nejen hmyzích druhů probíhá v praxi, lze názorně ukázat na biologicky nejcennějším a zároveň nejohroženějším území v České republice. Lužní lesy jihu Moravy při dolních tocích Dyje a Moravy, občas nazývané moravská Amazonie, jsou nejzachovalejšími nížinnými porosty ve střední Evropě.

Jejich značná rozloha a donedávna velké množství starých solitérních stromů a dalších unikátních stanovišť umožnily

Moravská Amazonie

Lužní lesy při dolních tocích Dyje a Moravy jsou biologicky nejcennějším a zároveň nejohroženějším územím v České republice. S jejich ubýváním mizí i životní prostor pro celá společenstvi hmyzích druhů.

Smutný osud krasce

Krasec eurythyrea quercus obývá jen duby starší než dvě století a jeho šance na přežití jsou s jejich ubýváním minimální. Hrozí, že bude následovat osud blízce příbuzného druhu, který obývá mohutné jedle a je považován za vyhynulého. Foto: Archiv

Štvaní obyvatelé lužních lesů

» **Roháč obecný** – Obývá řídké porosty, kraje lesů, mohutné staré stromy a pařezy na pasekách. Starých stromů ubývá, většina populace by žila v pařezech na pasekách. Frézování pařezů, které usnadňuje sadbu nových stromů, se tak stává plošnou a přímou likvidaci roháčí populace.

» **Tesařík obrovský** – Je rovněž silně ohrožen úbytkem solitérních dubů. Počet vhodných stromů je dnes zhruba poloviční ve srovnání se situací před 20 lety. Vzhledem k tomu, že tesařík funguje jako »ekosystémový inženýr,« pokles jeho stavů ohrožuje i další druhy.

» **Kozlíček jilmový** – Jeho larva se vyvíjí pouze ve dřevě jilmů. Grafióza, houbová choroba jilmů, tuto dřevinu v ČR prakticky zlikvidovala. Poslední lesy s bohatým zastoupením jilmu najdeme v takzvané moravské Amazonii. Z mnoha už zbývají jen pařezy.

Pětina druhů je ztracena

Včely a jejich blízcí příbuzní patří do nejhůře postižené skupiny hmyzu v České republice, za vyhynulou se považuje téměř pětina druhů. Na obrázku samec samotářské včely chluponožky chrastavcové.

Foto: Jiří Kříváček

Zlatěnky mizí

Zlatěnky jsou specializovanými parazity blanokřídlých. Z území naší republiky již vymizelo 17 druhů těchto krásných tvorů.

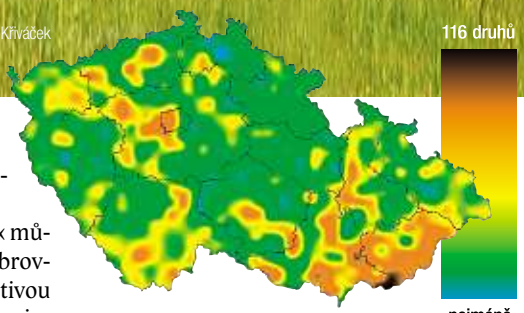
Foto: Jiří Kříváček

V Čechách vyhynulý

Jasoň dymnivkový je motýl světlých lesů, který asi před patnácti lety vyhynul v Čechách. Na Moravě dosud přežívá několik populací. V lužních lesích už jasoňů zbývá příliš málo, než aby měli šanci přežít dlouhodobě.

Foto: Martin Hrouzek

Foto: Jiří Kříváček

Mapa ukazuje druhově nejbohatší oblasti denních motýlů ČR v letech 1981 až 2001.

Repro: Vesmír

přežít i organismům, které jinde nemají šanci.

Za příklad »mechanismu vymírání« může posloužit páchník hnědý a tesařík obrovský, národní i mezinárodní legislativou chránění brouci (páchník je dokonce »prioritním druhem« Evropské unie).

»Oba potřebují k životu mohutné, staré stromy, jichž byl v lužních lesích donedávna dostatek. Jenže dosud stojící velikáni dnes rychle hynou a není za ně náhrada, protože lesní hospodaření takové stromy už 150 let nepěstuje,« vysvětluje entomolog Martin Konvička.

»Oba brouci tak brzy nebudou mít kde žít. Podobný osud postihne stovky dalších, ještě vzácnějších a zranitelnějších obyvatel starých stromů, například krasce eurythyrea quercus. Tento zelený krasavec obývá jen duby starší než dvě století a jeho šance na přežití jsou minimální,« dodává.

Podobně ohroženi jsou i další obyvatelé lužních lesů, například celá společenství hmyzích druhů vázaná na jilmy nebo řídké lesy. I jim životní prostor neustále ukrajuje necitlivé hospodaření.

Znalosti biologie ohrožených druhů jasně říkají, co je třeba pro záchranu unikátních obyvatel lužních lesů udělat. Lesnictví drží v rukou nástroje, kterými lze kýženého stavu dosáhnout, ochrana přírody se na tvorbě tohoto stavu může podílet odborně i finančně.

Zmiňované lesy patří státu. Ten se k ochraně mnoha druhů živočichů závislých na mohutných starých stromech a světlých lesích zavázal v mezinárodních dohodách. A skutečnost?

Zánik moravského ráje

Rychlost likvidace moravské Amazonie překonává rychlost, s níž mizí její jihoamerická jmenovkyně. Rozloha lužních lesů se za posledních 50 let výrazně zmenšila a drasticky klesá kvalita zbytku. Populace většiny vzácných druhů slábnou, nejcitlivější tvorové vymírají. Přírodní rozmanitost území stojí před kolapsem.

Lužní lesy jsou stále spravovány nikoli jako poslední útočiště vzácných a chráněných organizmů, ale především jako zdroj dřeva. Oblast je kolbištěm zájmů nejen ochrany přírody, ale také lesnictví a myslivosti. Dosud vždy převládala hlediska čistě hospodářská.

»Právě zde se přitom hraje o přežití stovek druhů živočichů, kteří už jinde v ČR nežijí,« varuje biolog Konvička.

Rezervace pokrývají jen jedno procento území. Velkoplošné chráněné území v lužních lesích je »těsně před vyhlášením« už přes dvacet let. Celou tu dobu se intenzivně těží dřevo a mnozí obyvatelé jihomoravské Amazonie – například střevlík lužní nebo jasoň dymnivkový – se ocitli na samé hranici vyhubení. Nezačne-li se na jejich záchraně urychleně pracovat, vymřou. ■

Eva Bobůrková,
Lukáš Čížek z Entomologického ústavu AV ČR